

תוכן עניינים

1.....	מבוא
2.....	חלק ראשון : הטקסט בהקשרו
2.....	1. מי מדבר ועל מה
4.....	2. זיהוי הטקסט ומאפייניו
6.....	3. מרכיבי ניתוח טקסטואלי
8.....	חלק שני : ניתוח לפי קהלי היעד
8.....	4. מסרים כלפי שחקנים במערכת הבינלאומית
11.....	5. מסרים כלפי המערכת הפנים-ממשלתית
12.....	6. מסרים כלפי דעת הקהל מבית
13.....	7. מסרים כלפי דעת הקהל העולמית
16.....	חלק שלישי : מה קרה בפועל?
16.....	8. היבטים יישומיים בטווח הקצר והבינוני :
18.....	9. פערים בין חזון למציאות- השלכות בטווח הבינוני והארוך :
21.....	סיכום
22.....	רשימת מקורות
24.....	נספח : ראיון טלפוני עם מייקל אורן בתאריך 22.9.2016

מבוא

נאום קהיר של ברק אובמה (Obama, Cairo, 2009), הקרוי גם "התחלה חדשה" (A New Beginning), היה ההופעה הגדולה הראשונה שלו מול קהל לא אמריקני. הייתה לו חשיבות פוליטית רבה, בין השאר משום שהוא התמודד וניסה להביא שינוי מדיניות פוטנציאלי כלפי אזור שיחסייה של ארצות הברית עמו היו מתוחים עקב המלחמה בעיראק. הנאום נישא באוניברסיטת קהיר בארבעה ליוני 2009. בנאום, אובמה מתייחס בהרחבה ליחסים שבין ארצות-הברית למזרח התיכון. בעבודה, אני אבחן (בין שאר המוטיבים) את האופן בו ברק אובמה מתאר את היחסים בין המזרח התיכון וארצו.

יחסית בתחילת הנאום, הנשיא אובמה מכיר במורכבותה של סוגיית היחסים בין ארצות הברית למזרח התיכון, ומטיל ספק בעצם ערכו של הנאום: "אף נאום בודד אינו יכול להעלים שנים של חוסר-אמון, ואני לא אוכל לענות בזמן שניתן לי אחר-הצהריים הזה לכל השאלות המורכבות שהביאו אותנו לנקודה הזאת" (Obama, Cairo, 2009). הנשיא אובמה מבקש מהקהל להנמיך את ציפיותיו, ולהכיר במגבלותיו כנאום.

מטרתה של עבודה זו היא לנתח את נאום קהיר של ברק אובמה.

החלק הראשון של העבודה- המורכב משלושה פרקים- יציג את טקסט הנאום בהקשרו. הפרק הראשון יעסוק בברק אובמה, סוגיות מדיניות החוץ ומדוע היה חשוב לו לומר את דברו. הפרק השני יראה עד כמה מושפעים מאפייני הטקסט מדרך העברתו. הפרק השלישי יציג ניתוח טקסטואלי- כגון המוטיבים העיקריים בנאום, טכסיסים רטוריים, מרכיבים סמויים ומשמעותם.

החלק השני בעבודה- המורכב מארבעה פרקים- ינתח את נאום קהיר לפי קהלי היעד שלו. הפרק הרביעי יעסוק במסרים כלפי שחקנים במערכת הבינלאומית. הפרק החמישי יעסוק במסרים כלפי המערכת הפנים-ממשלתית. הפרק השישי יעסוק במסרים כלפי דעת הקהל האמריקנית. ונושא של הפרק השביעי הוא המסרים כלפי דעת הקהל העולמית.

החלק השלישי של העבודה יעסוק במה שקרה בפועל. בפרק השמיני אדון בהיבטים היישומיים בטווח הקצר והבינוני, באופן בו תורגם המסר של הנאום למעשים בזירה הבינלאומית. אני אתאר את תגובתו ומדיניותו של ממשל אובמה לתהפוכות במצריים בשנים האחרונות, לאור דבריו בנאום קהיר על קידום ותמיכה בערכים דמוקרטיים. הפרק התשיעי יציג את ההשלכות של הנאום בטווח הבינוני והארוך- הפערים בין החזון שהוצג בנאום לבין המציאות. כיצד קרא קהל היעד של הנאום את מידת ההתאמה בין הדוקטרינה לבין יישומה בפועל? האם אכן נאום קהיר בישר על "התחלה חדשה", כפי שמציינת הכותרת שלו?

הפרק האחרון הוא פרק הסיכום של העבודה.

חלק ראשון: הטקסט בהקשרו

1. מי מדבר ועל מה

ההבנה הגלובלית של ברק אובמה ונטייתו לבניית גשרים חוצי ארצות ויבשות, הם התוצאה של נסיבות חיים כגון החינוך שקיבל, הקהילה שגדל בה, ויותר מכל, המגוון המיוחד של המשפחה שלו. בספר תמונות (Life, 2008), העורכים מתארים את עץ המשפחה המורכב של אובמה כך: "בהיסטוריה של כור ההיתוך האמריקאי, בוודאי היו שושלות מורכבות יותר מזו של ברק אובמה וילדיו. אולם בקרב מנהיגי האומה שלנו, רק מעטים גילמו את הרעיון לפיו אמריקני יכול להגיע מכל מקום, מכל רקע או שילוב של רקעים. עץ המשפחה של אובמה הוא לא עץ לבנה רזה, שקל לעקוב מהגזע ועד לענפים העליונים... זהו צמח מורכב, יותר דומה לערבה הנדיפה" (Life, 2008,) (20).

הבנתו הגלובלית של אובמה ויכולות ההנהגה שלו הן גם התוצאה של חוויות-חיים רב-תרבותיות ומולטי-אתניות. אביו השחור, ברק חוסיין אובמה האב, הגיע מקניה. הוא השיג תואר דוקטור בכלכלה מהרווארד. הוא תואר לעתים קרובות כאדם בטוח בעצמו, בולט, חכם ואהוד שיכול להתמודד עם כל סיטואציה (Obama, 2004, 8-9). נראה כי אובמה תואם לרבים מהתיאורים שלו את אביו: ביטחון עצמי, חוכמה, רהיטות.

אמו הלבנה של ברק חוסיין אובמה הבן באה מקנזס. היא מתוארת כאישה שטיילה בעולם, עבדה בכפרים המרוחקים שלאסיה ואפריקה, סייעה לנשים לרכוש מכונת תפירה, פרה חולבת או חינוך שעשוי להעניק להן דריסת-רגל בכלכלה המודרנית (Obama, 2004, xi). המשפחה הזאת, המגוונת מבחינה גזעית, היוותה הסיבה למשבר זהות עבור אובמה. עם זאת, היא גם אפשרה לו- כפי שאובמה עצמו כותב בזיכרונותיו- "להחליק קדימה ואחורה בין העולמות הלבן והשחור שלי, להבין שלכל אחד מהם הייתה שפה, מנהגים ומשמעויות משלו, ולהיות משוכנע שעם קצת תרגום מצדי, שני העולמות יוכלו בסופו של דבר להתאחד (Obama, 2004, 8).

ברק אובמה גודל על ידי סבו וסבתו הלבנים בהוואי, מדינה מגוונת בה 21 אחוז מהאוכלוסייה הם תוצר של נישואים מעורבים. אובמה למד בכמה ממוסדות ההשכלה הגבוהה הטובים ביותר בארצות-הברית, כגון אוניברסיטת קולומביה, ואוניברסיטת הרווארד. ברק אובמה כותב על אשתו מישל כמי שנושאת בתוכה את דמם של עבדים ובעלי-עבדים. לברק אובמה ישנם אחים, אחיות, אחייניות, אחיינים, דודים ובני דודים, מכל גזע וכל גוון, המפוזרים ברחבי העולם (Obama, 2004). הגנום הגלובלי של ברק אובמה- בשילוב החוויות הרב-תרבותיות של חייו המוקדמים וחינוך מעולה שבמעולים- היווה גורם מכריע בהתפתחות של אישיותו והשקפת-עולמו.

כילד, אובמה נחשף לחוויות תרבותיות מגוונות באמצעות מסעות ברחבי העולם. הוא חי באינדונזיה במשך למעלה משלוש שנים עם אמו, אב-חורג אינדונזי ואחות חורגת. באינדונזיה, הלך לבתי-ספר מקומיים והתרוצץ ברחובות יחד עם ילדיהם של חוואים, משרתים, תופרות ופקידים (Obama, 2006, 274). מסיבה זו, עורכי המגזין TIME כתבו עליו שהגנום שלו הוא גלובלי, המוח שלו חדשני, והעולם שלו מקושר ("networked") (Von Drehle, 2008).

בזיכרונותיו, אובמה כותב שכליד, לקראת בואו לג'קארטה עם אמו ואביו החורג, הייתה לו הזדמנות לגלות את גבולותיה של השפה האנגלית כלשון המשותפת העולמית. הוא כותב שאנשים הסתובבו סביבו, דיברו בשטף בשפה שהוא איננו מבין, מדיפים ריח לא מוכר (Obama, 2006, 2004). ייתכן שממש נובע הצורך שלו לחבר בין שפות ותרבויות, והכרה בכוח של דיבור לאנשים בשפתם, כפי שיעשה לימים בנאום קהיר.

היבחרו של אובמה לנשיאות היוותה סיבה לתקווה ושמחה לאנשים ברוב חלקי העולם. ציפו שהוא יהפוך את סיסמאות הבחירות שלו לציבור האמריקאי- כגון "אנחנו יכולים להאמין בשינוי" ו"כן אנחנו יכולים!"- למציאות גלובלית. "התחלה חדשה", הכותרת שניתנה לנאום של אובמה באוניברסיטת קהיר שבמצרים, היא רק שימוש חדש באחת המלים החביבות עליו- שינוי. שינוי במיוחד במערכת היחסים שבין ארצות-הברית לבין העולם המוסלמי. שינוי בדרך שבה אנחנו חיים בעולמנו המחובר, כמו גם שינוי של גישה בכמה תחומי מפתח אשר משפיעים על כולנו, בדרך זו או אחרת.

התמוטטותו של הקומוניזם בברית-המועצות לשעבר אפשרה לארצות-הברית להישאר, לפחות לפי שעה, מעצמת-העל היחידה בעולם. במשך שמונה שנים, תחת נשיאותו של ג'ורג' וו. בוש, השימוש בכוח אופייני בעיקר על ידי האישור של ה"ייחודיות האמריקנית", החד-צדדיות, המיליטריזם, חד-קוטביות, אינטרס-עצמי, אנוכיות והתנשאות. זאת לעומת רב-צדדיות, דיפלומטיה, רב-קוטביות, אינטרס משותף ושותפות. ההתקפות ביום ה- 11 בספטמבר 2001 על ארצות-הברית הצדיקו את המלחמה באפגניסטן כמלחמת אין-ברירה, כלומר כמלחמה של הגנה עצמי. למען האמת, הייתה הרבה אהדה כלפי ארצות-הברית. הייתה הבנה כלפיה אפילו מצדן של המדינות שלא בהכרח היו חלק ממה שהנשיא בוש כינה "הקואליציה של הרצון". אבל, המלחמה בעיראק הייתה מלחמת ברירה, ולכאורה היוותה מלחמת-מנע. היא לא נתמכה באמצעות הימצאם של כלי-נשק להשמדה המונית, או באמצעות השתתפות של סדאם חוסיין במתקפות הטרור. המלחמה בעיראק ניכרה מדינות רבות מארצות-הברית, כולל בעלות-ברית חשובות כגון צרפת ואחרות. חשוב מכך, מלחמת עיראק החמירה את היחסים בין ארצות הברית לבין העולם המוסלמי. ההתעללות השערורייתית באסירים עיראקיים בכלא אבו-גרייב ובשיטות עינוי שונות במפרץ גואנטנמו, ערערה את ההנהגה העולמית של ארצות-הברית. כל אלה גרמו לברק אובמה, הנשיא האפרו-אמריקאי הראשון עם שם אמצעי מוסלמי, להיות נחוש להראות לעולם שינוי מהפכני במדיניות החוץ של ארצות-הברית, מה שיגרום לעולם להאמין שוב באמריקה. בעוד שטיוליו ונאומיו הרשמיים הראשונים של הנשיא אובמה באירופה באפריל 2009- בוועידת ה- G20 בלונדון; בפרלמנט האירופאי בשטרסבורג; ברפובליקה הצ'כית; ובפרלמנט התורכי באנקרה- עסקו בעיקר בהקשבה, לימוד, הובלה והשגה מחדש של בני-ברית, המסע והנאום בקהיר התמקדו בניצחון על הלבבות והמוחות של המוסלמים והערבים ברחבי העולם. הנאום היווה מבחן חשוב לאובמה, והוכחה לפוטנציאל המנהיגות של אובמה, לקראת התחלה חדשה (Gbotokuma, 2011, 1-10; 47-61).

2. זיהוי הטקסט ומאפייניו

מטרתו של הנאום הייתה לגלות את תעוזתו ותקוותו של הנשיא ברק חוסיין אובמה, כמו גם את מחויבותו הכנה לשנות את העולם. הרקע המגוון שלו אפשר לו לתקשר באופן אפקטיבי עם קהל גלובאלי, ולעשות זאת בצורה אמינה ונוגעת ללב. האהדה כלפיו הייתה ברורה כאשר במהלך הנאום, מישוהו מהקהל צעק- "ברק אובמה, אנחנו אוהבים אותך!".

כבר מתחילתו של הנאום, הנשיא אובמה הפגין את מנהיגותו וההבנה התרבותית שלו באמצעות ברכה דו-לשונית באנגלית ובערבית, שהיא השפה של הקוראן הקדוש ושפה משותפת נפוצה מאוד בעולם המוסלמי. ברכת השלום- "אסלאם עליקום"- זכתה להערכה רבה ולתשואות רמות מהקהל. לאחריו במהלך הנאום, תהיינה תשואות רבות נוספות.

לאחר הכרה במצב של יחסי ארצות-הברית עם העולם המוסלמי, הנשיא אובמה אמר שהביקור שלו בקהיר מתקיים בתקופה של מתח רב בין ארצות-הברית לבין המוסלמים ברחבי העולם. היחסים בין האסלאם למערב כוללים מאות שנים של דו-קיום ושיתוף-פעולה, אבל גם של סכסוך ומלחמות דת. בהתייחסו לתפישה של התנגשות הציביליזציות וקיום משותף המלווה בפחדים וחששות רבים, אובמה ציין כי מצד אחד, השינוי הגורף שנגרם על ידי המודרנה, כמו גם הגלובליזציה, הובילו מוסלמים רבים לראות במערב כעוין למסורות של האסלאם. מצד שני, ההתקפות של 11 בספטמבר, הובילו את ארצות-הברית לראות באסלאם כעוין באופן בלתי-נמנע לא רק לאמריקה ולארצות המערב, אלא גם לזכויות אדם.

נאום "התחלה חדשה", אם כן, מהווה ניסיון ללשים סוף לשנים של מעגל של חשדות, מחלוקת ושנאה; לחפש מכנה משותף ושיתוף-פעולה, אשר חייבים להתבסס על אינטרס משותף וכבוד; מכנה משותף שיהיה אפשרי רק באמצעות אמירת האמת. "צריך להיות מאמץ מתמשך להקשיב אחד לשני וללמוד האחד מהשני; לכבד אחד את השני" (Obama, Cairo, 2009). כנואם מוכשר בעל כישורי תקשורת רב-תרבותיים, הנשיא אובמה הצליח לשכנע את הקהל המוסלמי שלו לקבל ולהאמין בכוח המרפא של האמת, באמצעות ציטוט מהקוראן הקדוש של האסלאם: "דע את אלוהיך ותמיד דבר את האמת" (Obama, Cairo, 2009), מה שזיכה אותו בתרומות רמות נוספות, שהיו כאישור מצדו של הקהל לומר את כל האמת, כולל את חלקיה הפחות נעימים, בתקווה שהדברים לא ייפגעו באף-אחד.

לאורך הנאום, הרקע הגלובלי של אובמה, הידע שלו באסלאם ברחבי שלוש יבשות, וניסיונו מחוויות החיים שלו אפשרו לו להעביר את המסר שלו באופן שהיה ייחודי רק לו. נשיא אחר, מרקע אחר, לא יכול היה להעביר את אותו המסר באותם האמצעים שאובמה השתמש בהם: "אני נוצרי, אולם אני בא ממשפחה קנאית שכללה דורות של מוסלמים. בתור ילד, העברתי כמה שנים באינדונזיה ושמעתי את קול המואזין עם בוא השחר ורדת הערב. בתור איש צעיר, אני עבדתי בקהילות בשיקגו, היכן שרבים מצאו שלווה ועבוד באמונתם המוסלמית" (Obama, Cairo, 2009).

באמצעות מלים אלה, אובמה שכנע את הקהל בכך שילדותו הגלובלית, זהותו הדו-גזעית, אמונתו וקשריה של משפחתו עם האסלאם נותנים לו את הסמכות והיכולת להתמודד עם סוגיות בינלאומיות, בין-גזעיות ובין-דתיות.